

महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय
प्राधिकरण स्थापन करणेबाबत....

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्र. डब्ल्यूएलपी ०५१५/प्र.क्र.१५०/फ-१
मंत्रालय, मुंबई ४०००३२
दिनांक : ३० डिसेंबर २०१५

वाचा :-

१. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्र. डब्ल्यूएलपी-१००७/प्रक्र.१४०/फ-१, दिनांक १०.०८.२००७
२. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्र. डब्ल्यूएलपी-१००९/प्रक्र.११९/फ-१, दिनांक २९.११.२०११ .

प्रस्तावना :-

जैविक संग्रहालय, सफारी पार्क, वनस्पती उद्यानाचे नियोजन, स्थापना व संनियंत्रणाकरीता प्रधान सचिव (वने) यांच्या अध्यक्षतेखाली १४ सदस्यीय प्राधिकरणाची स्थापना शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी १००७/प्रक्र.१४०/फ-१, दिनांक १०.०८.२००७ अन्वये करण्यात आली होती. तदनंतर शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी १००९/प्रक्र.११९/फ-१, दिनांक २९.११.२०११ अन्वये सदरचा शासन निर्णय रद्द करून प्राधिकरण स्थापनेबाबत वेगळ्याने शासन निर्णय निर्गमित करण्याचा मानस शासनाने जाहीर केला होता.

वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ चे प्रकरण IV (A) व प्राणी संग्रहालय मान्यता नियम, २००९ अन्वये "केंद्रीय चिडियाघर प्राधिकरण" हे देशातील प्राणी संग्रहालयांचे नियंत्रण व नियमन करते. राज्यातील वन्यजीवांचे संरक्षण व जबाबदारी मुख्य वन्यजीव रक्षक यांचेकडे आहे. त्यामुळे राज्यातील प्राणी संग्रहालयांच्या कामकाजावर नियंत्रण व नियमन करण्याची जबाबदारी व केंद्रीय चिडियाघर, नवी दिल्ली यांनी वर्ग केलेल्या वैधानिक जबाबदाऱ्या मुख्य वन्यजीव रक्षक यांचेकडे आहेत. वन्यजीव व्यवस्थापन व संरक्षण एक संवेदनशील बाब झाली आहे व मानव-वन्यजीव संघर्षाची तीव्रता दिवसेंदिवस वाढत आहे. अशा परिस्थितीत मुख्य वन्यजीव रक्षक यांना प्राणी संग्रहालयातील वन्यप्राण्यांच्या कल्याणाकडे पुरेसे लक्ष देणे शक्य होत नाही. राज्यात वन विभागामार्फत ३ व इतर यंत्रणामार्फत ११ प्राणी संग्रहालये चालविण्यात येत आहेत. तसेच नजीकच्या भविष्यात राज्यात वाघ / बिबट यांच्या सफारी सुरु करण्याचे प्रस्तावित आहे. राज्यातील सर्व प्राणी संग्रहालयांचे काम व्यवस्थित व सुरळितपणे चालविणेकरीता पुरेसे लक्ष देण्यासाठी एका प्राधिकरणाची निर्मिती करण्याची आवश्यकता आहे.

तरी राज्यातील प्राणी संग्रहालयांचे काम योग्यरीत्या पार पाडण्याकरीता महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरणाची निर्मिती एका संस्थेच्या रुपात संस्था नोंदणी अधिनियम १८६० अंतर्गत नोंदणी करून स्थापन करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. तरी त्या अनुषंगाने शासनाने पुढीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे:-

शासन निर्णय :-

- १) या शासन निर्णयान्वये "महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरण" संस्थेच्या रुपात संस्था नोंदणी अधिनियम १८६० अंतर्गत नोंदणी करून स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. मंडळाचे नियामक मंडळ (Governing Council), कार्यकारी समिती (Executive Committee) यांच्या मेमोरंडम ऑफ असोसिएशन आणि नियमावलीबाबत वेगळ्याने आदेश जारी करण्यात येतील.
- २) सदर प्राधिकरणाचे धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी मा. मंत्री (वने) महाराष्ट्र राज्य यांचे अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे नियामक मंडळ गठीत करण्यात येत आहे.

१) मंत्री (वने)	:- अध्यक्ष
२) सचिव (वने)	:- सदस्य
३) सचिव (नगर विकास विभाग)	:- सदस्य
४) सचिव (वित्त विभाग)	:- सदस्य
५) सचिव (नियोजन विभाग)	:- सदस्य
६) सचिव (पशुसंवर्धन व दुग्ध व्यवसाय व मत्स्यपालन)	:- सदस्य
७) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	:- सदस्य
८) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	:- सदस्य
९) व्यवस्थापकीय संचालक, एफडीसीएम, नागपूर	:- सदस्य
१०) अधिष्ठाता, महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ नागपूर किंवा त्यांचे प्रतिनिधी	:- सदस्य
११) भारतीय प्राणी सर्वेक्षण संस्था, पुणे यांचे प्रतिनिधी	:- सदस्य
१२) संचालक, केंद्रीय चिडीयाघर प्राधिकरण, नवी दिल्ली यांचे प्रतिनिधी	:- सदस्य
१३) प्रादेशिक उपनिदेशक (वन्यजीव) पश्चिम क्षेत्र, मुंबई	:- सदस्य
१४) राज्य शासनाकडून नियुक्त प्राणी संग्रहालयाचे प्रतिनिधी / प्राणी संग्रहालयाचे तज्ञ / वन्यजीव संवर्धन निगडीत स्वयंसेवी संस्था (प्रत्येकी एक) (दोन वर्षाकरिता)	:- सदस्य
१५) सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरण.	:- सदस्य सचिव

३) नियामक मंडळाने ठरवून दिलेल्या प्राधिकरणाचे नियमांची अंमलबजावणी करण्यास प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) महाराष्ट्र राज्य यांचे अध्यक्षतेखाली कार्यकारी समिती नेमण्यात येत आहे.

१)	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	:-	अध्यक्ष
२)	व्यवस्थापकीय संचालक, एफडीसीएम, नागपूर	:-	सदस्य
३)	अधिष्ठाता, महाराष्ट्र पशू व मत्स्य विद्यान विद्यापीठ नागपूर किंवा त्यांचे प्रतिनिधी	:-	सदस्य
४)	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर		सदस्य
५)	भारतीय प्राणी सर्वेक्षण संस्था, पुणे यांचे प्रतिनिधी	:-	सदस्य
६)	प्राणी संग्रहालयाचे प्रतिनिधी	:-	सदस्य
७)	पशुवैद्यकीय अधिकारी (प्राणी संग्रहालयात काम करणारे)	:-	सदस्य
८)	प्राणी संग्रहालय तज्ञ /अशासकीय संस्था	:-	सदस्य
९)	सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरण	:-	सदस्य सचिव

४) राज्यातील प्राणीसंग्रहालयाचे विकास, नियंत्रण व नियमन करणे, दर्जा सुधारणे आणि प्राणी संग्रहालयातील प्राण्यांची प्रजाती व संख्या ठरविणे, तांत्रिक सल्ला देणे, प्राणी संग्रहालयामध्ये वन्यप्राणी उपलब्ध करण्यासाठी (इतर राज्यातील प्राणी संग्रहालयातून स्थलांतर, अदला-बदली इ.) करिता निकष ठरविणे व संनियंत्रण करणे, प्रत्येक प्राणीसंग्रहालयाच्या व्यवस्थापनाकरिता बृहत आराखडा तयार करण्यास तांत्रिक मदत प्रदान करणे व त्याच्या अंमलबजावणीबाबत देखरेख करणे, संकटग्रस्त असलेल्या वन्यप्राणी प्रजातीचे संवर्धन करणे, संशोधन प्रकल्प राबविणे व अशा प्रकल्पाचे संनियंत्रण करणे, प्राणी संग्रहालयाची माहिती सर्व सामान्यापर्यंत पोहचविणे, जनतेमध्ये वन्यप्राण्यांबाबत आवड निर्माण करण्याकरिता जन-जागृती करणे, इत्यादीसाठी आवश्यक पावले उचलणे प्राधिकरणाचे कार्य राहिल.

५) महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरणाचे मुख्यालय नागपूर येथे राहिल.

६) प्राधिकरणाकरिता आवश्यक असलेली सोबतच्या विवरणपत्रात नमूद केलेली १२ पदे वन विभागाचे संबंधित संवर्गातील पदांचे प्राक्कलन करून प्रतिनियुक्तीने भरण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. मंडळाचे प्रशासकीय संरचनेप्रमाणे पशुवैद्यकीय अधिकाऱ्याच्या सेवा बाह्य स्रोत पद्धतीने घेण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

७) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) नाशिक ह्या पदाचे नामकरण सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरण असे करून सदर पद प्राधिकरणाकडे वर्ग करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

८) प्राधिकरणासाठी नवीन लेखाशीर्ष उघडण्यात येईपर्यंत प्राधिकरणासाठी आवश्यक असलेल्या पदांचे वेतन, भत्ते व अनुषंगिक खर्च निसर्ग संवर्धन व वन्यपशु संरक्षण (२४०६ ०७६६) या लेखाशीर्षाखाली व इतर कार्यालयीन खर्च वन्यप्राण्यांसाठी अपंगालयाची स्थापना (२४०६ २२३२) अंतर्गत भागविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

९) यापुढे प्राणी संग्रहालयाच्या विकास / नियमन व परिरक्षणाकरीता हे प्राधिकरण "केंद्रस्थ यंत्रणा" म्हणून कार्य करणे अपेक्षित असल्याने प्राणी संग्रहालयाशी निगडीत योजना अंतर्गत नियतव्यय मागणी प्रस्ताव अर्थसंकल्पात समाविष्ट करून घेण्यास्तव वन विभाग / वन्यजीव विभागा मार्फत केंद्र / राज्य शासनास सादर करणे, प्राप्त अनुदान वितरित करणे व कामाची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी करून घेणे इत्यादी प्राधिकरणामार्फत करण्यात यावी.

१०) सदर शासन निर्णय नियोजन, वित्त, कृषी व पदुम, नगर विकास विभागाचे सहमतीने व सामान्य प्रशासन विभाग परिपत्रक क्र. मुसका - २०१५/ ई- १५७११०/ का-१ दि. २५.०८.२०१५ च्या अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in ह्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१५१२३११५४११७५२१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(प्रकाश महाजन)
सह सचिव (वने)
महसूल व वन विभाग

प्रत माहिती आणि उचित कार्यवाहीसाठी :-

- १) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- २) मा.मंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- ४) अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ६) अपर मुख्य सचिव (कृषी), कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ७) प्रधान सचिव नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

- ८) सचिव (पशुसंवर्धन), कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) महासंचालक, माहिती व प्रसिध्दी, मंत्रालय, मुंबई.
- १०) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ११) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- १२) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य वनविकास महामंडळ, नागपूर.
- १३) महा संचालक व प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- १४) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- १५) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (कार्मिक /प्रशासन-दुय्यम संवर्ग), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- १६) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) नागपूर/मुंबई (बोरीवली)/नाशिक.
- १७) संचालक, केंद्रीय चिडीयाघर प्राधिकरण, नवी दिल्ली
- १८) प्रादेशिक उपनिदेशक (वन्यजीव), पश्चिम क्षेत्र, मुंबई
- १९) विभागीय आयुक्त, (सर्व महसूल विभाग).
- २०) संचालक, भारतीय प्राणी सर्वेक्षण संस्था, पुणे
- २१) कुलगुरु, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला
- २२) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), सर्व.
- २३) मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), पुणे.
- २४) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, मेळघाट व्याघ्र प्रकल्प, अमरावती.
- २५) मुख्य वनसंरक्षक तथा संचालक, संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान, बोरिवली.
- २६) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, पेंच व बोर व्याघ्र प्रकल्प, नागपूर.
- २७) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, ताडोबा अंधारी व्याघ्र प्रकल्प, चंद्रपूर.
- २८) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, सहयाद्री व्याघ्र प्रकल्प, कोल्हापूर.
- २९) वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, नवेगाव-नागझिरा व्याघ्र प्रकल्प, गोंदिया.
- ३०) वनसंरक्षक (वन्यजीव), ठाणे / नाशिक.
- ३१) सर्व जिल्हाधिकारी.
- ३२) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
- ३३) सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी.
- ३४) उपवनसंरक्षक (प्रादेशिक) सर्व.
- ३५) उपवनसंरक्षक (वन्यजीव), अकोला/औरंगाबाद.
- ३६) विभागीय वन अधिकारी सांगली/उस्मानाबाद/बीड / हिंगोली /चिपळूण.
- ३७) उप विभागीय वन अधिकारी संगमनेर/मालेगाव/ भोर.
- ३८) आमटे अॅनिमल पार्क, हेमलकसा/ स्नेक पार्क, कोल्हापूर / महाराजा शहाजी छत्रपती प्राणी संग्रहालय, कोल्हापूर/पीपल फॉर अॅनिमल शेल्टर, वर्धा /बिबट सफारी, रोहा
- ३९) महालेखापाल-१/२ (लेखापरीक्षण /लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य , मुंबई / नागपूर.
- ४०) वन कक्षातील सर्व कार्यासने, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
- ४१) फ-१ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२ (निवडनस्ती).

शासन निर्णय क्र. डब्ल्यूएलपी ०५१५/प्र.क्र.१५०/फ-१ दिनांक : ३० डिसेंबर २०१५ सोबतचे विवरणपत्र

महाराष्ट्र राज्य प्राणी संग्रहालय प्राधिकरणासाठी निसर्ग संवर्धन व वन्यपशु संरक्षण (२४०६ ०७६६) या लेखाशीर्षाखालील समायोजित करावयाची पदे.

अ. क्र.	पद	पदाची संख्या	वेतनश्रेणी (रुपये)	ग्रेड पे (रुपये)
१	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक	१	६७०००-७९०००	--
२	विभागीय वन अधिकारी	१	१५६००-३९९००	६,६००/-
३	प्रशासकीय अधिकारी	१	१५६००-३९९००	६,६००/-
४	सहाय्यक वनसंरक्षक	१	९३००-३४८००	५,०००/-
५	उपवन अभियंता	१	१५६००-३९९००	५,४००/-
६	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	१	९३००-३४८००	४,४००/-
७	लेखापाल / लेखाधिकारी	२	५२००-२०२००	२८००/-
८	लिपीक	२	५२००-२०२००	१,९००/-
९	वाहन चालक	१	५२००-२०२००	२,८००/-
१०	शिपाई	१	४४४०-७४४०	१,३००/-
	एकूण	१२		

*****